

Posudek disertační práce Galyny Babak „Recepce ruského formalismu v ukrajinské kultuře v meziválečném období (1921–1939)“

Téma práce se soustředí na ukrajinská literární studia a literární kritiku přelomu 20. let 20. století v širokém kontextu formalismu v Rusku a na Ukrajině. Toto téma slibuje důležité poznatky o transnacionálním dialogu v literatuře a kultuře sovětských dvacátých let, který byl dosud mimo vědecký zájem resp. byl zkoumán jen marginálně. Vědecký fokus byl (a je) zaměřený spíše na jednotlivé národní kultury (a pod názvem „sovětská literatura“ se pojednává často jen o ruské literatuře), a proto je komparativní ohled na sovětskou kulturu 20ých let celkem inovativní. Vědecká literatura k problematice dialogu jak na Ukrajině, tak v Rusku a rovněž na mezinárodní úrovni není rozsáhlá. To má své výhody, autorka vyhodnotila vyčerpávajícím způsobem existující ukrajinskou a mezinárodní badatelskou literaturu k této tematice; zároveň má ale i své úskalí, poněvadž je třeba samostatně objevit, systematizovat a vyhodnotit řadu primárních zdrojů. Autorka zde odvedla velmi dobrou práci.

Analýza a umístění ukrajinských literárních textů a jejich průsečíků s formálními resp. formalistickými přístupy probíhá v přesvědčivé dvojí perspektivě: za prvé s ohledem na teorii a praxi ruského formalismu a za druhé s ohledem na ukrajinský diachronní a synchronní kontext, který je poznamenán projektem modernizace ukrajinské kultury na konci 19. století a začátku 20. století. Přitom v práci je rekonstruován vývoj a specifika ukrajinských literárních studií a literární kritiky od konce 19. století do 30ých let 20. století v osmi dobře strukturovaných kapitolách. Podle autorky je tato rekonstrukce prováděna na základě filozofické hermeneutiky a teorie recepční estetiky a dále modelu interpretive communities (Stanley Fish) a cultural transfer (Michele Espagne). V první kapitole jsou stručně vysvětleny teoremy těchto různých metod. Zejména modely kulturního transferu (Espagne) a interpretační komunita se jeví zvláště produktivní pro téma práce. Nese úspěšně interpretace autorky, méně přesvědčivě a v dalším průběhu práce bez podstatného podílu na poznatcích se zde jeví teorie recepční estetiky. Prezentace teoretických základů práce (interpretive communities, cultural transfer, recepční estetika) celkem je poněkud zkrácena (na 4 strany) ve srovnání s prezentací (na 14 stran) dosavadního výzkumu ruského formalismu, který je známý a dobře mapovaný fenomén. Když se plánuje knižní vydání doporučuji vypracovat teoretickou část.

Ve druhé kapitole autorka zkoumá vybrané literární studie významných ukrajinských intelektuálů jako Oleksandr Potebnja, Ivan Franko a Volodymyr Perec a dospívá k důležitým zjištěním. Analýza úvah Oleksandra Potebni, Ivana Franka a Volodymyra Perece na (v širším slova smyslu) formální aspekty literárních děl přesvědčivě ilustruje roli těchto autorů jako průkopníků a iniciátorů ukrajinských literárních studií v následujících desetiletích 20. století. Trochu iritující je částečné překrývání mezi prvním a druhým kapitolou, zvláště mezi podkapitolou 1.1. a celou druhou kapitolou. Kapitola třetí detailně ukazuje, jak impulsy ukrajinských badatelů (Potebnja, Franko, Perec) ve souhře se často provokativními tezemi ruských formalistů inspirovaly celou generaci literárních vědců a autorů na Ukrajině, kteří implicitně nebo explicitně pracovali na projektu modernizace a evropeizace ukrajinské kultury. Vzhledem k charakteru lyrického žánru se ruští formalisté a ukrajinští autoři zpočátku soustředili na formální aspekty poezii. Již v této fázi, bezprostředně po první světové válce a následných bojích včetně ruské (bolševické, monarchistické) intervence na Ukrajině, porozumění a funkce literatury a kultury ukazuje nejen rusko-ukrajinské společné rysy, ale také rozdíly, které autorka přesvědčivě demonstruje. Zejména její komentáře k eseji Majka Johansena „Jak budovati opovidannja“ a jeho intertextuální vztah k práci Šklovského „O teorii prozy“ jsou velmi podařené. Studium Johansenovy literární teorie je úspěšně doplněno analýzou jeho literární praxe v románu „Podorož učenoho doktora Leonardo i joho majbutn’oji prekasnoji kochanky Al’česty u Slobožans’ku Švajcariju“. V případě knižní publikace doporučuju brát v úvahu i další literární texty, které znázorňují literární proměnu formálních přístupů, např. v textech Chvyl’ového, Zerova.

Čtvrtá kapitola zkoumá další kontexty formální metody. Autorka se zabývá nejasnostmi pojmu formalismus a rozsah přizpůsobení formálních přístupů; Příkladem toho je debata o textu Borise Ejchenbauma „Teorija formalnogo metoda“ v ukrajinských periodikách 20. let. Jedním z diskutujících byl literární historik a kritik Ahapij Šamraj, jehož úvahy autorka úspěšně rozpracovává; bylo by však žádoucí věnovat se Šamrajovi podrobněji jako jednomu z ústředních myslitelů a autorů ukrajinského formalismu.

Podobnosti a rozdíly mezi ruským formalismem a jeho literární praxí, resp. literárním experimentálním polem, tj. ruský futurismus na jedné straně a ukrajinská literární pozice a literární praxe na straně druhé jsou také patrné v páté kapitole o pan-futuristickém pojetí umění. Aspekt ukrajinské adaptace formalistické teorie jako

odrazu „kulturního transferu“ se jeví ještě jasněji v diskusi o literatuře v letech 1925 až 1928 a zejména v spisech Mykoly Chvylového (5. a 6. kapitola). Propojení koncepce asijské renesance resp. romantického vitalismu a faustismu s projektem modernizace ukrajinské kultury je známé a bylo analyzováno a interpretováno již v četných pracích. V práci autorky se jeví kombinace asijské renesance a formální metody nebo dokonce propojení s formalismem jako nepřesvědčivé. Zde si lze pouze domýšlet, že autorka má na mysli úsilí Chvyl'ového profesionalizovat umění a kulturu a zvýšit úroveň literatury. Tento cíl charakterizuje zejména autorský kruh kolem VAPLITE (Svobodná akademie proletářské literatury), který do značné míry řídili Chvyl'ovyj a Johansen. V tomto kontextu (VAPLITE) bude k zvážení v případě knižní publikace analyzovat podrobněji časopis VAPLITE jako fenomén formalismu a projektu modernizace ukrajinské kultury.

Následující kapitola (7) pak popisuje ustrnutí věcných literárních debat ve prospěch agresivních polemik, které nakonec zničily literární život, často i samotné autory. Další smutný vývoj s politickou represí, který vedl k gajišchaltované literatuře a literárním studiím, které zplodil tzv. socialistický realismus.

Poslední kapitola představuje analýzu studie Dmytra Čyževs'koho „Gogolova Pláště“ na pozadí známé interpretace „Kak sdelana Šinel 'Gogolja“ Borise Ejchenbauma. Rozborem autorka ukazuje, jak by se mohla tenkrát ukrajinská literární studia inspirovaná ruským formalismem dále rozvíjet. Autorka také zcela správně poukazuje na některé zvláštní rysy studie Čyževs'kého. Snadno přijal literární nástroje formalistů, ale spojil je s tezemi odvozenými z idealistické (německé) filozofie (nálepka autorky pro Čyževskij jako „ruský náboženský filozof“ není výstižná). Tato zvláštnost jeho práce ukazuje na celkovou tendenci ukrajinských autorů adaptovat formalistické přístupy, zejména získat literární nástroje, aby je pak spojili s projektem modernizace ukrajinské kultury – aspekt, na který autorka opakovaně poukazuje v průběhu své práce.

Závěrem chci připomenout některé problematické aspekty, které by měly být vzaty v úvahu při eventuální publikaci. Není zcela jasné, proč autorka přeložila názvy a citáty ukrajinských autorů do ruštiny? Podobně je to s odkazy na odbornou literaturu v angličtině nebo němčině. Nějaká informace, poznámka pod čarou k tomu by neškodila, to se týká také kdo přeložil citáty atd.; má to i určitou implikaci ve smyslu korektnosti. Navrhuju nechat ukrajinské a jinojazyčné citáty v hlavním textu a ruský překlad v poznámce. Ke zvážení jsou i občas dlouhavé vedlejší informace o

autorech, dílech, teoriích, které mají jen okrajový význam pro dizertační tematiku. Obsah práce je dobře strukturovaný, dokonce se dá pozorovat snaha o analogickou výstavbu jednotlivých kapitol, a doporučuji tento aspekt ještě dále rozpracovat.

V poslední kapitole autorka položila otázku na pozadí svého výzkumu, zda skutečně je možno mluvit o ukrajinském formalismu. Odpověď na tuto otázku zní - což není překvapivé po intenzivním výzkumu a úspěšném vyhodnocení – „ano“, ale s opodstatněnou výhradou vzhledem k mnohotvárným ukrajinským adaptacím. Pokud autorka závěrem píše, že výzkum v oblasti přijímání a přizpůsobování ruského formalismu v ukrajinském kulturním kontextu ve vědecké debatě ještě nezdomácněl, je to pravda již jen částečně, protože ona sama přispěla velmi významně k tomuto výzkumu, otevřela nové perspektivy pohledu na kulturu sovětských 20. let a zároveň položila podnětné otázky pro další výzkum v tomto směru.

Práci považuji za velmi zdařenou a doporučuji po úspěšné obhajobě udělení titulu „Ph.D.“.

Berlin, dne 3.června 2020

